

politikai állapotokkal. Ez vezetett 1978-ban a magyar kisebbség átgondolt demokratikus programon alapuló ellenzékének kialakulásához és a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának megalapításához.

Tisztelt Polgártársak! Barátaink!

A mellékelt beszámolóban összefoglaltuk az ország jelenlegi belpolitikájáról és a nemzetiségi politikáról alkotott véleményünket, valamint a csehszlovákiai magyar kisebbség múltbeli és mai helyzetének néhány jellemző tényét. Szeretnénk, ha megismernék és lehetőség szerint megvitatnák álláspontunkat. A vita eredményei igen tanulságosak lennének számunkra. De nem titkoljuk azt a távolabbi reményünket sem, hogy helyzetünket megismerve — a közös elvek alapján — magukévá teszik ügyünket.

Kelt 1979. novemberében.

Üdvözlettel

*a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség
Jogvédő Bizottsága*

A Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának a cseh polgárjogi mozgalom résztvevői számára készült beszámolója

Közép-Európa nemzeteinek történelme több ízben alakult úgy, hogy a magyar sikerek cseh vereséget jelentettek, vagy a cseh törekvések a magyar érdekek ellenében érvényesültek. Viszont számon tarthatjuk azokat az alkalmakat is, amikor a szolidaritás terén találkoztak csehek

és magyarok. Ám ezek a kézfogások sajnos soha nem befolyásolták a két nemzet hivatalos kapcsolatát. Az utolsó száz év folyamán a magyar és a cseh, később csehszlovák érdekek szerencsétlen módon végzetes ellentétbe kerültek. Egyebek között ennek lett a következménye, hogy ma is közel háromnegyed milliós magyar kisebbség él Csehszlovákiában, egységes etnikumban a csehszlovák-magyar határ mentén, 13 járás 550 községében, valamint Pozsonyban és Kassán.

A csehszlovák-magyar kapcsolatok hatvan éve alatt éppen ennek a kisebbségnek a létezése adott okot a sok súrlódásra és összeütközésre. Így van ez ma is, amikor már nem Nagy-Magyarország restaurációjának lázálma korbácsolja fel az indulatokat, hanem a magyar nemzeti kisebbség valóságos politikai, jogi, kulturális és társadalmi helyzete. A csehszlovákiai magyarok helyzete ugyanis az országban 1968 után kialakult állapotok következtében eddig soha nem tapasztalt mélypontra süllyedt. Az egész csehszlovák társadalom deformálódásának megnyilvánulása ez, jól mutatja a jogi és alkotmányos biztonság teljes megrendülését s az európai ideáloktól való vészes távolodást.

Visszatekintve a múltra, helytelen volna még ma is úgy értékelni 1938 őszének eseményeit, hogy az egész itteni magyarság Csehszlovákia ádáz ellensége volt — habár voltak ilyenek is. 1938-ban elsősorban egy nemzet együvé tartozásának óhaja nyilvánult meg. Nincs mit csodálkozni ezen, hiszen a polgári demokrácia sem volt képes megteremteni az egyenlőség jogi, politikai és gazdasági feltételeit a kisebbség számára, noha általában demokratikusabb életfeltételeket biztosított, mint az akkori Magyarország. Így az 1938-as tragédiához Csehszlovákia maga is hozzájárult. A magyarok hibája és tévedése az volt, hogy szinte gondolkodás nélkül, csak a maguk javára használták ki az akkori politikai helyzetet, s teljességgel képtelenek voltak a szélesebb összefüggések felismerésére.

1945-ben a csehszlovák (szlovák) revans volt a válasza 1938-ra. A fasizmus lélektorzító korszakából fakadó indulatok a magyar kisebbség kulturális, sőt fizikai felszámolására irányultak.

molására törtek. A Moszkvában szerkesztett Kassai Kormányprogram jogi formában fejezte ki ezeket az indulatokat, s igen kegyetlen következményekkel: ötéves teljes jogfosztottságot és kiszolgáltatottságot mért a magyarokra. Több mint hetvenezret kitelepítettek az országból, több mint negyvenezret katonai erőszakkal a Szudéta-vidékre telepítettek. Közel ezerre becsülhető azoknak a száma, akik elpusztultak az atrocitások következtében: a marhavagonokban meghalt gyermekeké és öregeké, s azoké, akiket helyben kivégeztek, mert ellenállást tanúsítottak. Az üldözések és különböző megfélemlítések következtében több mint 300 000 magyar kényszerült megtagadni nemzetiségét. Az üldözöttek főleg a magyar polgárság és parasztság soraiból, valamint a magyar vagy magyarul beszélő zsidók közül kerültek ki. Csak éppen a valóban büntetést érdemlőkre nem került sor, mert azok idejekorán elmenekültek. A közel öt éves időszakban kiállt borzalmak lélektani hatása lemérhetetlen s mind a mai napig béle van kódolva a magyar kisebbség magatartási programjába.

Sajnos, mielőtt még kezdetét vehette volna valamilyen demokratikus fejlődés, mely tisztázta volna a vitás kérdéseket és begyógyíthatta volna a sebeket, 1948-ban megdermedt a csehszlovák társadalom kibontakozásának folyamata. Igaz, az 1948-as fordulat meghozta a magyarok kitelepítésének végét is. Ám a magyar kérdésben éppen az a Csehszlovák Kommunista Párt foglalta el a legnegatívabb álláspontot, amely most teljesen magához ragadta a hatalmat. Így a kommunisták hatalomátvétele nem a megoldás lehetőségét hozta magával, hanem a nem-szláv nemzetiségek számára — a társadalom valóságos érdekeinek elferdítésével — konzerválta az 1945 és 1948 között kialakult erőviszonyokat.

A CSKP 1945 utáni nemzetiségi politikája Sztálin támogatását élvezte. És 1949 után, a perek időszakában szintén Sztálin szentesítésével börtönözték be és végezték ki a « burzsoá nacionalistának » minősített csehszlovák pártvezetőket. Ott voltak közöttük a CSKP korábbi nemzetiségi politikáját kialakító vezetők is, főleg szlovákok. Természetesen nem a magyar nemzetiség ellen elkövetett

bűnök miatt kerültek a vádlottak padjára, valószínű azonban, hogy az '50-es évek nemzetiségi politikája mégis a perek következtében vált ingadozóvá. Mindenesetre az engedmények és megszorítások sorozatosan váltogatták egymást. Csak az ötvenes évek végére erősödnek meg a nacionalizmus új hajtásai a párt szlovákiai ágán. Az új generáció — az ötvenes évek elején félreállított szlovák vezetők emlékét melengetve szívében — eltökélte, hogy minden lehető alkalmat megragad a Kassai Kormányprogram érvényrejuttatására, vagyis a csehszlovák föderáció megteremtésére és Szlovákiának a magyaroktól való megtisztítására. A két cél eléréséhez azonban különböző feltételek kellettek: a föderáció csak demokratikus körülmények között jöhet létre, a magyar etnikum felszámolása pedig csak embertelen diktatúrában, az alapvető emberi jogok semmibe vételével valósítható meg.

A hatvanas évek közepén nagyjából egy időben jelentkeztek Csehországban és Szlovákiában a megmerevedett társadalmi szerkezet és politikai rendszer abroncsait fészegető mozgások. Csakhogy míg Csehországban ezek a mozgások a struktúrára irányuló társadalmi bírálatot ébresztették föl, addig Szlovákiában — a struktúra megváltoztatásának mellőzésével — csupán a cseh-szlovák viszony rendezése került napirendre. Ez választóvonalat jelentett az országban 1968-ban, s meghatározólag hatott az 1968 után kialakult helyzetre is. Szlovákiában már tulajdonképpen 1968 első felében megbukott a demokratikus ellenzéknek az a kis csoportja, amelynek jelszava — « előbb demokráciát aztán föderációt » — valóban politikai érettségről tanúskodott. Ez a csoport csupán egy-két hónapra jutott ismét szóhoz az augusztust követő meg rázkódtatás nyomán.

1969 tavaszán a párt legfelsőbb vezetése Szlovákiából Prágába költözött, hogy átvegye az ország politikai irányítását. Feladata a cseh demokratikus ellenzék teljes felszámolása volt. De nemzeti tétje is volt e küldetésnek: a szlovákok államjogi és gazdasági helyzetének megerősítése. Ebből válik érthetővé, hogy miért nincs szlovák polgárjogi mozgalom. De így értjük meg azt is, hogy miért fokozódott az elmúlt tíz évben a magyar kisebbség

elnyomása. És azt is, hogy miért szimpatizáltak 1968-ban a csehszlovákiai magyarok inkább a társadalmi és politikai struktúra megváltoztatását szorgalmazó cseh törekvésekkel.

A magyar kisebbségnek ez az orientációja annyira erős volt, hogy még 1968 augusztusa után is a demokratikus rendezéstől remélték a nemzetiségi kérdés megoldását, és nem a szovjet csapatok jelenlétét igyekeztek kihasználni. Természetesen a magyar kisebbségnek azok a képviselői, akik kifejezésre juttatták ezt az orientációt, az 1968 utáni időszakban mind elbuktak. A csehszlovákiai magyarokat ismét kollektíve a társadalom perifériájára szorították. Az egyedüli magyar tömegszervezetet, a CSEMADOK-ot (Csehszlovákiai Magyarok Kulturális Szövetsége) kizárták a Nemzeti Frontból, ezen kívül pedig nem lehetséges résztvenni a politikai életben.

A Csehszlovák Nemzetgyűlés által 1968. október 27-én megszavazott 143. számú föderációs alkotmánytörvény Csehszlovákiát oly módon osztotta két államjogi egységre, hogy — mint kísérőlevelünkben már említettük — a magyar nemzetiségi kérdés Szlovákia belügye lett. Ennek következtében a nemzetiségi politika az 1945-1948-as időszak hagyományaihoz tért vissza. Célja nem más, mint a magyar nemzetiség végleges felszámolása Csehszlovákia területén.

A belpolitikai viszonyok és a nemzetiségi politika rövid áttekintése után nézzük meg egy kicsit közelebbről, hogyan alakult a csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete 1968-ig és utána?

A Statisztikai Hivatal közleménye szerint 1978-ban 604 000 magyar nemzetiségű állampolgár élt a Köztársaság területén. Ez a szám nagyjából azonos az 1930. évi népszámlálás által kimutatottal (természetesen csak a mai Szlovákia területére vonatkozó adatokat véve figyelembe). A közel négy évtizedes időszak természetes szaporulatát elsősorban az 1945 és 1948 közötti időszak már említett eseményei vitték el. Jellemző a magyar lakosság nemzetiségéhez való ragaszkodására, hogy az erőszakkal « reszlovakizálásra » kényszerítettek jelentős része később újra ma-

gyarnak vallotta magát. Az 1950-ben készített hivatalos előrebecsléshez képest az 1961. évi népszámlálás 120 000-rel több magyart talál.

1948-1949-re a szlovákiai magyarságot megfosztották a nemzetiségi létezés úgyszólván minden intézményi és társadalmi feltételétől. Nem voltak többé szervezetei, nem voltak iskolái. Középosztályát és értelmiségét kitelepítették, szétszórták, megfosztották a hivatásgyakorlás lehetőségétől. A magyar városok ipara visszafejlődött, lakóik elszegényedtek és állandó rettegésben éltek, a munkásság nemzetiségi hovatartozása miatt, a polgárság az élesedő osztályharc miatt is.

A gazdaságilag aktív magyar lakosság 50 százaléka azonban a mezőgazdaságban dolgozik akkoriban. A falvakban is súlyos pusztítás ment végbe a jogfosztottság éveiben. Mégis, a magyar nemzetiség utolsó biztosnak látszó alapja a falvak homogén magyar etnikuma és többé-kevésbé érintetlen társadalmi struktúrája volt. Ez az alap ingott meg a szövetkezetesítéssel. Hatalmas tömegű munkaerő szorult ki a mezőgazdaságból. A falujukban megélhetést nem találó parasztokból lakóhelyüktől távol dolgozó — többnyire csak hetenként-kéthetenként hazalátogató — szak-képzetlen munkások lettek. Ez az átalakulás kikezdte a faluközösség makrostruktúráját, s a családfők távollétében a családi kötelékek is megbomlottak, bomlásnak indult a mikrostruktúra is.

1960-ig nem fejlődött semmit Dél-Szlovákia ipara. Ezután indult némi iparosítás, ám ez mindenekelőtt azt vonta maga után, hogy a szlovák polgárosodás erősödött az őslakos elem rovására, mert a szakképzett munkásokat és a műszaki személyzetet az ország más területéről tobozták. Minden módon akadályozták a magyar nyelvű szakmunkásképzést. A párkányi (Sturovo) Cellulóz- és Papírgyár szakmunkásképző iskolájában például azzal a szóbeli utasítással szüntette be a magyarnyelvű oktatást a beszercebányai (Banska Bystrica) vezérigazgatóság, hogy az ő feladatuk Dél-Szlovákia szlovákosítása. Egy vajáni (Vojany) szakmunkásképzőben pedig megtiltották a magyar növedékeknek, hogy anyanyelvükön beszélgessenek

egymás között az óráközi szünetekben, akárcsak Franco idejében Katalónia iskoláiban.

Az ipartelepítés gyakoribb esete az, hogy a magyar etnikai terület peremén vagy a szélétől egy kicsit távolabb létesítik az új ipari központokat, s így ezek alig vagy egyáltalán nem fejlesztik a terület gazdasági struktúráját. A beruházások nagyságának ismeretében még világosabbá válik a törekvés értelme. A föderációs alkotmánytörvény egyik cikkelye kimondja, hogy be kell hozni Szlovákia gazdasági lemaradását Csehországgal szemben. Ennek következtében Szlovákiában 20 százalékkal magasabb az egy főre eső évi beruházás, mint ugyanakkor Csehországban. Viszont, például a két legnagyobb magyarok lakta járásban (Komárom — Komarno, Dunaszerdahely — Dunajska Streda) az egy főre eső beruházás szintje csupán 25 százalékat teszi ki a szlovákiai átlagnak. A tizenhárom vegyes lakosságú magyar járás is csak az illető kerület beruházási szintjének feléig ér el, s a járárok magyarok által lakott területeire még kevesebb jut. Az ipartelepítési és az egyéb területfejlesztési mutatók alapján úgy becsüljük, hogy a magyar etnikai terület egy lakosára 70-75 százalékkal kevesebb beruházás esik, mint a szlovákiai átlag. Meg kell jegyezni, hogy az ukrán etnikum helyzete is hasonló.

Tehát Szlovákiában az állami költségvetés beruházásokra fordított részét nemzetiségi szempontok alapján osztják el: az etnikai határ vonja meg a kedvezményben részesülő és a hátrányosan megkülönböztetett területek közötti választóvonalat. Ennek következtében ma is a nemzetiségi területekről kerülnek ki azok a tömegek, amelyek lakóhelyüktől távol kénytelenek munkát vállalni. Nem ritka az olyan vidék, ahonnan a gazdaságilag aktív magyarok 30-40 százaléka kényszerül más járásban munkát keresni. Gyakori eset, hogy valaki 100-150 kilométert utazik otthona és munkahelye között. Ennek a következménye az is, hogy Dél-Szlovákiában viszonylag magas a rejtett munkanélküliség: a produktív korú nőknek csupán 35 százaléka talál állandó munkahelyet. Az utóbbi időben létesítettek néhány kisebb üzemet a magyarok lakta vidéken, ám ezekben igen alacsonyak a bérek, átlagban 1600

KCs körül mozognak. A somorjai (Samorinska — Pozsonytól 20 kilométerre) varrodában egy férfinadrág elkészítéséért 9 KCs bruttó bért fizetnek. Ezért föl kell varrni a cégjelzést is, amelyen a munkamegosztás jellegére utaló felirat olvasható: Made in German Democratic Republic.

A magyar etnikai terület a havi munkabérek alapján az ország legrosszabb jövedelmi zónája. Mégsem mondhatjuk, hogy az egész vidékre a szegénység nyomja rá a bélyegét. A fólia-alatti zöldségtermelés elterjedése ugyanis az elmúlt évtizedben sokhelyütt viszonylag magas mellékjövedelmet biztosít a családoknak. Hátránya viszont ennek a tevékenységnek, hogy leköti a teljes szabadidőt. A zöldségtermesztéssel foglalkozó falusiak jómódú rabszolgává válnak: nem tudják értelmesen felhasználni a megtermelt értéket. Viszont a magyar etnikai terület mezőgazdasági szempontból kevésbé előnyös részei magukon viselik a az elszegényedés összes jegyeit.

A szakképzetlen magyar munkások nagy része az építőiparban dolgozik. Nekik legalább magasabb a keresetük, mint a többi képesítés nélküli munkásnak, bár az is sokba kerül, hogy otthonuktól távol élnek. A gyári betanított munkások már alacsonyabb fizetési kategóriába tartoznak. Átlagbérük több száz koronával is elmarad az országos szint mögött, s közvetlenül tapasztalják a nemzetiségi elnyomás megnyilvánulásait. Több gyárban megtiltották a magyar nyelv használatát. Például a Vágsellyei (Duslo Salo) Nitrogénművekben, a Vajáni Hőerőműben és egy vajáni cipőgyárban; ebben a cipőgyárban pénzbüntetéssel sújtják a tilalom megszegőit. A kereskedelemben, az adminisztrációban vagy a műszakiak között dolgozó magyarok pedig a környezet nyomására nem merik használni anyanyelvüket, még magánbeszélgetésekben sem. A pozsonyi Figaro Csokoládégyár egyik villanyszerelője panaszkolta, hogy munkatársai megfenyegették: ha nem iratja át gyerekeit szlovák iskolába, kiverik munkahelyéről. Azóta nem meri bevallani, hogy mindkét gyereke magyar iskolába jár.

A hátrányos megkülönböztetés másik fő területe a gazdaságpolitika mellett a nemzetiségi iskolaügy.

Az ötvenes évek elején újból létrejött magyar iskolahá-

lózat nem fejlődött, sőt a hatvanas évek végétől kezdve inkább visszafejlődött. Sok iskolát bezártak, csökkent az osztályok száma s ennek megfelelően a diákok száma is. A hatvanas évek végén pedig megindult a magyar iskolák elsorvasztásának az a folyamata, amit már régen óhajtott a hivatalos szlovák politika. A folyamat 1977-ben érkezett első csúcspontjához, ekkor beszüntették a magyar pedagógusképzést. (A nyitrai (Nitra) Pedagógiai Fakultás azelőtt évente kb. ötven diplomás tanítót bocsájtott a magyar alapiskolák rendelkezésére.)

A magyar nemzetiségű iskolaköteleseknek ma már több mint húsz százaléka nem magyar alapiskolába iratkozik. Ennek legfőbb oka az iskolák megszüntetése vagy szinte elérhetetlen távolsága a lakóhelytől. A második helyen, minden egyéb okot hátrább szorítva, a szülőknek a háború utáni évekből magukkal hozott vagy friss élményként szerzett félelme áll. Gyakran találkozni azonban azzal is, hogy a szülők nem képesek felismerni a rendszeres és teljes anyanyelvi alapképzés fontosságát az iskolai előmenetel és a gyermek lelki fejlődése szempontjából.

Az 1979/1980-as tanévben a magyar nemzetiségű tizenötévesek 22 százalékának van csupán reménye arra, hogy szakközépiskolai vagy gimnáziumi érettségit szerezzen, s e számításnál figyelembe vesszük a szlovák középiskolába kerülőket is (egész Szlovákiában ez 40 százalékra rúg). A 22 százalék felülmúlja a hetvenes évek átlagát. A javulás feltehetőleg a magyar lakosság feszült hangulatának csillapítására szolgál.

Főiskolai vagy egyetemi oklevél megszerzésére évente legfeljebb 500 magyar fiatalnak nyílik esélye. Ez a megfelelő korosztály 7 százaléka (egész Szlovákiában 16 százalék volt az arány 1979-ben). Az egyetemet és főiskolát végzettek 0,8-0,9 százalékát teszik ki a csehszlovákiai magyarok összlétszámának, s a magyar nemzetiség ezzel csaknem négyszeres elmaradásban van a szlovákhhoz képest. A leginkább éppen a társadalmi státus szempontjából előnyben részesített szakokon mutatkozik hiány magyar diplomásokban. Nem lévén protekciójuk, a magyarok sokkal nehezebben jutnak be az orvosi karra vagy a művészeti akadémiákra. Sok esetet ismerünk, amikor számos si-

kertelen próbálkozás után, Prágában első nekifutásra felvételt nyert a már csaknem kedvét vesztett magyar fiatal. Csakhogy a szlovákiai magyarok csehországi egyetemi képzése elé 1969 óta egyre több hivatalos akadályt gördítenek, éppen a föderációval összefüggő rendelkezések miatt.

Az elmúlt három évtized legnagyobb arányú kísérlete a magyar iskolarendszer aláásására 1977-ben indult meg. A Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának kulturális osztálya és a szlovák Oktatási Minisztérium a következő tervet dolgozta ki: az alapiskolák ötödik osztályától kezdve szlovák nyelven tanítanak a természettudományi tárgyakat, az idegen nyelveket, a testnevelést, a polgári nevelést és a választott tárgyakat; a szakiskolákban az összes szaktantárgyat szlovákul adnák elő; az amúgyis elégtelen magyar nyelvű szakmunkásképzés pedig gyakorlatilag megszűnne. Magyarul csupán a magyar nyelvtan és irodalom, a történelem és a földrajz tanítása folya. Ez azt jelentené, hogy pl. egy magyar tanítási nyelvűnek nevezett iskolában mindössze a heti óraszám 15-25 százalékában folya magyarul az oktatás.

A tervet egyelőre nem sikerült megvalósítani, mert erős ellenállást váltott ki a magyar kisebbség köreiben. De a most bevezetésre kerülő általános érvényű iskolareformot szintén a magyar iskolák számának csökkentésére használják ki. A legújabb irányelv szerint egy járás területén csak egyetlen magyar gimnázium működhet.

A magyar kisebbség mai megszorult helyzetében a nemzetiségi jogokért folytatott harc már a legelemibb állampolgári jogok megvédelmezésére irányul. Anyanyelvünk szabad használatáért kell harcolnunk, az anyanyelvi művelődés, az anyanyelvi iskolázás lehetőségéért s a gazdasági és politikai életben való teljes jogú részvételért. Az 1968/144. számú nemzetiségi alkotmánytörvény elvileg megadja ugyan ezeket a jogokat, de az elmúlt tizenegy évben nem alkották meg az alkotmány végrehajtására szolgáló törvényeket és rendeleteket; Szlovákia területén a gyakorlat inkább érvénytelenítette az alkotmánytörvényt.

Az alkotmányban lefektetett jogok gyakorlati megvalósulásának érdekében kezdett formálódni a csehszlovákiul magyar kisebbség jogvédelmi mozgalma a hetvenes évek

vége felé. 1978-ban megalakult a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága. A Bizottság 1979 januárjában adta közre első nyilatkozatát, amelyben az iskolák védelmében lép föl. Az 1979 májusi emlékirat pedig teljes szélességben tárgyalja a nemzetiség helyzetének alapvető kérdéseit.

E fellépések hatására a Köztársaság elnöke személyes rendeletet adott ki. Ám ebben nem a nemzetiségi politika felülvizsgálására szólítja fel a szlovák államhatalmi szerveket, hanem parancsot ad a szlovák belügyminisztériumnak a véleménynyilvánító csoportok azonnali felszámolására. Az államvédelmi titkosrendőrség több mint száz alkalommal avatkozott közbe. Kihallgatásokat, házkutatásokat végzett; telefonbeszélgetéseket és magánlakásokat hallgatott le; többeket rendszeresen követtek; útleveleket vontak be; írásbeli és szóbeli figyelmeztetéseket osztogattak; egy bizonyítható esetben fizikai bántalmazásra is sor került. Hozzávetőleg 50 magyar értelmiségit hurcoltak meg 1979 szeptemberéig.

A Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága a csehszlovákiai polgárjogi mozgalom új, önálló hajtása. Sorsa közös a hasonló mozgalmakkal, és vállalja is a közösséget velük. Létrejöttét részben az általános politikai viszonyok, részben pedig a sajátosan szlovákiai kisebbségellenes intézkedések magyarázzák. A Bizottság a magyarok sérelmeinek orvoslását elsősorban a demokrácia elveinek érvényre juttatásától várja, mert meggyőződése, hogy valódi demokrácia és a kisebbségi jogok elválaszthatatlanok egymástól. Ugyancsak a demokráciától várja a csehszlovákiai társadalom többi visszasságának kijavítását is, ezért érzi úgy, hogy a demokráciáért folytatott küzdelem közös ügye a Köztársaság minden polgárának, minden nemzetiségének. A demokrácia elvei azonosak Prágában és Komáromban, s közös az érdek is, hogy megvalósuljanak.